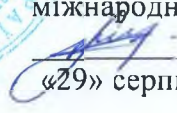

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра історії України

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ННІ історії, права та міжнародних відносин

 Олександр ЖУКОВ

«29» серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АРХЕОЛОГІЯ

Галузь знань А Освіта

Спеціальність А4 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

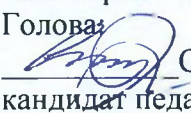
Освітньо-професійна програма Середня освіта (Історія)

Перший (бакалаврський) рівень

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією НН інституту історії, права та міжнародних відносин
«28» серпня 2025 р.

Голова:

 Світлана МОЦАК
кандидат педагогічних наук, доцент

Суми – 2025

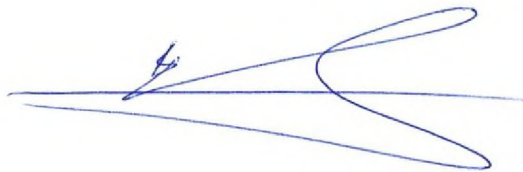
Розробники:

Осадчий Євген Миколайович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України

Ступак Дмитро Вікторович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри історії України

Протокол №1 від «28» серпня 2025 р.

A handwritten signature in blue ink, consisting of a series of loops and a horizontal line, positioned above the name Vyacheslav Olitskiy.

Завідувач кафедри,
кандидат історичних наук, доцент

В'ячеслав ОЛІЦЬКИЙ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів - 4	Бакалавр	Обов’язкова
		Рік підготовки:
		1-й
		Семестр
1-й		
Лекції		
12 год.		
Практичні, семінарські		
28 год.		
Лабораторні		
-		
Самостійна робота		
78 год.		
Консультації		
2		
Загальна кількість годин – 120		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Археологія» є формування у студентів системного уявлення про теоретико-методологічні аспекти історичної науки, а також вивчення методології наукових досліджень і методики здійснення досліджень конкретних проблем з археології.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Археологія» є теоретичні та методологічні основи історичного дослідження, а також система науково-дослідної діяльності студента-історика, яка передбачає формування вмінь аналізу історичних джерел та наукової літератури, висвітлення результатів власних науково-теоретичних і дослідницьких пошуків.

Навчальна дисципліна «Археологія» входить до переліку обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми (цикл професійної підготовки).

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів історії, суспільно-гуманітарних дисциплін, предметних знань у галузі історії та громадянської освіти, педагогіки та психології, теорії та методики навчання історії та характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (рівень основної школи).

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини, формування готовності обстоювати права й свободи українського народу, готовності бути залученими до діяльності у сфері безпеки та оборони України.

ЗК 2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Здатність усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, сумлінно виконувати професійні обов'язки, моделювати траєкторії особистісного та професійного самовдосконалення; дотримуватися принципів толерантності, етики вчителя, академічної доброчесності; здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК 5. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу нетерпимості до корупції, принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності.

ЗК 6. Здатність грамотно використовувати державну мову у професійній діяльності, чітко й аргументовано висловлювати свої думки, міркування, почуття; використовувати іноземну мову для одержання й оцінювання інформації в галузі професійної діяльності.

ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, продуктивного спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня, до толерантного сприймання різноманітних думок, ідей.

ЗК 8. Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження.

ЗК 9. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **професійних компетентностей**:

ПК 2. Предметно-методична компетентність як здатність: використовувати систему теоретичних знань та практичних умінь з історії та методики навчання історії, громадянської освіти та методики навчання суспільних дисциплін в ході вирішення професійних завдань; моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання, визначених державними стандартами освіти; формувати й розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності та наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти; здійснювати інтегроване навчання здобувачів освіти; добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку; розвивати критичне мислення; формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти в умовах реалізації концепції Нова українська школа.

ПК 3. Інформаційно-цифрова компетентність як здатність: орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси; використовувати цифрові технології в освітньому процесі в умовах реалізації концепції Нова українська школа.

ПК 10. Прогностична компетентність як здатність: прогнозувати результати освітнього процесу; планувати освітній процес.

ПК 13. Здатність до навчання впродовж життя як здатність: здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя; взаємодіяти з колегами на засадах партнерства та підтримки, дотримуючись принципів професійної етики.

ПК.14. Інноваційна компетентність як здатність: застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; використовувати інновації у професійній діяльності; застосовувані різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Виходячи з методологічних функцій дисципліни «Археологія України» її вивченню не передуює опанування інших навчальних дисциплін. Паралельно вивчається «Давня історія України».

3. Результати навчання за дисципліною

ПРЗ 2. Знати та розуміти основні концепції, теорії та етапи розвитку історичної науки, громадянського суспільства.

ПРЗ 4. Знати й розуміти зміст ключових компетентностей, наскрізні уміння здобувачів освіти, визначені державними стандартами освіти; знати й розуміти вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, рівні сформованості їхніх компетентностей.

ПРЗ 6. Знати особливості шкільного курсу історії та громадянської освіти, спеціальні методики навчання конкретних тем курсу історії та громадянської освіти в основній школі в умовах впровадження концепції «Нова українська школа»; знати види, форми, методики оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, відстеження їх прогресу в навчанні.

ПРУ 2. Уміти демонструвати та застосовувати знання фундаментальних знань з історії та суспільствознавства, шкільного курсу історії та громадянської освіти (на рівні основної школи) для формулювання та розв'язування завдань різних рівнів складності, зокрема типових, компетентнісних та завдань підвищеного рівня складності, в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».

ПРУ 3. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності (історії та громадянської освіти), використовувати раціональні прийоми розумових дій, орієнтуватися в науковій періодизації історії, порівнювати історичні та суспільні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції суспільно розвитку.

ПРУ 4. Уміти доцільно підбирати, адаптувати та використовувати традиційні та інноваційні підходи до організації освітнього процесу, методики навчання історії та громадянської освіти, технології навчання, форми організації навчальних занять, форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».

ПРУ 11. Уміти знаходити інформацію у різноманітних джерелах, аналізувати, критично оцінювати, систематизувати, узагальнювати; готувати доповіді, презентації, брати участь у дискусії.

ПРУ 12. Уміти грамотно використовувати державну мову у процесі професійної діяльності, чітко та аргументовано висловлювати свої думки, міркування, почуття, застосовувати прийоми та методи збагачення історичної мови.

ПРК 1. Володіти основами професійної мовленнєвої культури при навчанні історії та громадянської освіти.

ПРК 3. Здатність до продуктивного міжособистісного спілкування, ефективної взаємодії в команді у професійному колективі та з представниками інших професійних груп та батьками; здатність займати лідерську позицію в ході співпраці у команді, вести діалог, брати участь у дискусіях щодо вирішення професійних проблем, базуючись на принципах етики вчителя.

ПРК 4. Здатність пояснювати стратегію сталого розвитку людства і шляхи вирішення його глобальних проблем.

ПРА 3. Здатність продовжувати навчання протягом життя зі значним ступенем автономії, планувати процес самонавчання та самовдосконалення в контексті

неперервної фахової підготовки, використовуючи способи збереження як фізичного так і психічного здоров'я, запобігаючи професійному вигоранню.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів

Поточний контроль						Разом	Загальна сума
Розділ 1	Розділ 2		Розділ 3	Розділ 4		75	100
Тема 1.1.	Тема 2.1.	Тема 2.2.	Тема 3.1.	Тема 4.1.	Тема 4.2.		
Поточний контроль							
10	15	15	15	10	10		
Контроль самостійної роботи						25	
3	5	4	5	4	4		

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **75 бали:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **25 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготування рефератів, есе тощо).

Разом – **100 балів.**

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями:

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує явища та процеси розвитку матеріальної культури давніх племен та народів України; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень і практичної діяльності. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує явища та процеси розвитку матеріальної культури давніх племен та народів України; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень та окремих прикладах археології. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує явища та процеси розвитку матеріальної культури давніх племен та народів України; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, допускаючи незначні помилки.
2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає явища та процеси розвитку матеріальної культури давніх племен та народів України; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
1	Здобувач вищої освіти не готовий до заняття, не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	

64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни «Археологія» можуть бути:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт, які можуть бути короткочасними (15-20 хв.) і протягом усього заняття. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь.

- підготовка доповідей, есе, презентацій. Передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпечення довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке археологія: періодизація, основні терміни. Типи археологічних пам'яток, зв'язок з іншими науками.
2. Становлення археології як науки.
Археологічні відкриття минулого та сьогодення.
3. Найдавніші знахідки викопних решток пралюдей (Люсі, сінантроп, яванська людина, пітекантроп, пілдаунська людина, неандерталець тощо)
4. Теорії антропогенезу
5. Неандерталець, денисівська людина, кроманйонець
6. Загальна характеристика верхнього палеоліту
7. Освоєння людиною розумною територій Євразії в епоху верхнього палеоліту
8. Мистецтво доби верхнього палеоліту
9. Зміна клімату. Мезоліт. Мисливці на північного оленя.

10. Основні археологічні культури мезоліту. Технологія виготовлення мікролітів.
11. Неолітична революція
12. Перші землеробські культури (буго-дністровська, лінійно-стрічкової кераміки)
13. Культури неолітичних мисливців та рибалок (ямково-гребінцевої кераміки)
14. Трипільська культура
15. Поява предметів з золота та міді. Технологія металургії трипільців.
16. Кераміка трипільської культури
17. Поселення гіганти (Майданецьке, Тальянки, Доброводи тощо)
18. Середньостогівська культура.
19. Загальна характеристика доби бронзи
20. Ямна археологічна культура
21. Катакомбна археологічна культура
22. Культури шнурової кераміки або культури бойових сокир (зокрема, середньодніпровська)
23. Бабинська культура
24. Марьянівська культура
25. Зрубна культура
26. Тшинецько-комарівська спільність
27. Сабатинівська культура
28. Білозерська культура
29. Білогрудівська культура
30. Бондарихінська культура
31. Кімерійці. Чорноліська культура. Жаботинське городище
32. Скіфи. Архаїчні скіфські пам'ятки. Посульські кургани, Басівське городище.
33. Повідомлення Геродота про скіфів (IV книга «Мельпомена»). Поховальні пам'ятки скіфських царів та аристократії.
34. Сармати. Поховальні пам'ятки.
35. Сусіди скіфів. Юхнівська та милоградська культури, пам'ятки Криму.
36. Грецька колонізація. Торговельні зв'язки зі скіфами.
37. Борисфен, Ольвія, Пантикапей, Херсонес, Тіра
38. Поява слов'ян на території Подніпров'я. Зарубинецька культура.
39. Побут стародавніх слов'ян за археологічними джерелами.
40. Поховальний обряд слов'ян
41. Черняхівська та вельбарська АК
42. Київська АК
43. Празько-корчакська АК
44. Пенківська АК
45. Колочинська АК
46. Райковецька АК
47. Волинцівська АК. Хозари. Битицьке городище.
48. Роменська АК
49. Скандинавські пам'ятки на території України. Шестовиця, Київ, Іскоростень.

50.Перші літописні міста – Київ, Любеч, Чернігів. Чорна Могила.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Археологія» складається з чотирьох розділів, які в цілому висвітлюють розвиток археологічних культур на українських землях та їхні особливості в різні історичні періоди.

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи археології.

Розділ 2. Кам'яна доба – доба бронзи.

Розділ 3. Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.

Розділ 4. Давні слов'яни – Київська Русь та їх сусіди.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи археології.

Тема 1. Археологія як наука та її завдання.

1. Історія становлення археологічної науки.
2. Основні терміни археологічної науки.
3. Археологічна періодизація.

Розділ 2. Кам'яна доба – доба бронзи.

Тема 1. Кам'яна доба.

1. Періодизація кам'яної доби.
2. Антропогенез.
3. Палеоліт України.
4. Мезоліт України.
5. Неоліт України

Тема 2. Доба енеоліту – бронзової доби.

1. Доба енеоліту. Загальна характеристика.
2. Трипільська культура та її оточення.
3. Бронзова доба. Загальна характеристика.
4. Ранньобронзовий час.
5. Середній період.
6. Пізній період.

Розділ 3. Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.

Тема 1. Ранньозалізна доба.

1. Загальна характеристика.
2. Передскіфський час.
3. Скіфський період.
4. Сусіди скіфів.
5. Пізні скіфи, сармати, таври.
6. Антична цивілізація у Північному Причорномор'ї.

Розділ 4. Давні слов'яни – Київська Русь та їх сусіди.

Тема 1. Давні слов'яни та їх сусіди.

1. Пізньолатенський і ранньоримський час (II ст. до н. е. — II ст. н. е.).
2. Пізньоримський період і початок доби переселення народів (III—V ст. н. е.).
3. Культури слов'ян (склавінів і антів) V—VII ст.
4. Східні слов'яни (літописні племена) у VIII—X ст.
5. Ранньосередньовічні пам'ятки півдня України.

Тема 2. Київська Русь та їх сусіди.

1. Становлення Київської Русі.
2. Русь у період раннього феодалізму.
3. Період феодальної роздробленості.
4. Кочівники Північного Причорномор'я і Середньовічний Крим.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
		лек	пр	конс	ср
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи археології					
Тема 1.1. Археологія як наука та її завдання.	16	2	2		12
Розділ 2. Кам'яна доба – доба бронзи.					
Тема 2.1. Кам'яна доба.	22	2	6		14
Тема 2.2. Доба енеоліту – бронзової доби.	20	2	6		12
Розділ 3. Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.					
Тема 3.1. Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.	24	2	6		16
Розділ 4. Давні слов'яни – Київська Русь та їх сусіди.					
Тема 4.1. Давні слов'яни та їх сусіди.	18	2	4		12
Тема 4.2. Київська Русь та їх сусіди.	18	2	4		12
Консультації	2			2	
Екзамен	4			4	
Усього годин	124	12	28	6	78

7.3. Теми лекційних занять

№з/п	Назва теми	Години
1	Археологія як наука та її завдання.	2
2	Кам'яна доба.	2
3	Доба енеоліту – бронзової доби.	2
4	Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.	2
5	Давні слов'яни та їх сусіди.	2
6	Київська Русь та їх сусіди.	2
Разом		12

7.4.Теми семінарських занять

№з/п	Назва теми	Години
1	Археологія як наука та її завдання.	2
2	Кам'яна доба.	6
3	Доба енеоліту – бронзової доби.	6
4	Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.	6
5	Давні слов'яни та їх сусіди.	4
6	Київська Русь та їх сусіди.	4
Разом		28

7.5. Самостійна робота

№з/п	Назва теми	Години
1	Археологія як наука та її завдання.	12
2	Кам'яна доба.	14
3	Доба енеоліту – бронзової доби.	12
4	Ранньозалізна доба та антична цивілізація Північного Причорномор'я.	16
5	Давні слов'яни та їх сусіди.	12
6	Київська Русь та їх сусіди.	12
Разом		78

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основні

1. Археологія України: курс лекцій. За ред.. Л.Залізняка. К.: Либідь, 2005. 502 с.
2. Винокур І.С., Телегін В.Я. Археологія України. Тернопіль, 2008. 479 с.
3. Горбаненко, С. А., Колода, В. В. 2013. Сільське господарство на слов'яно-хазарському порубіжжі. Київ: ІА НАН України
4. Давня історія України: У 3 т. Київ, 2000.
5. Залізник Л. Стародавня історія України. 2-ге вид, доповн. К., Темпора, 2019. 640 с.
6. Міхеев В. К., Шрамко Б. А. Археологія залізного віку Східної Європи (навчальний посібник). Харків, 2000.
7. Моця О.П.«Русь», «Мала Русь», «Україна» в після монгольські та козацькі часи. — К.: Наук. думка, 2009.
8. Ольговський С.Я. Володарі Степу. Військова справа і озброєння скіфів. — К.,2010. — 127 с.
9. Ольговський С.Я. Скіфо-антична металообробка архаїчного часу. — К., 2011. — 226 с.
10. Отрощенко В. В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-стратиграфічні зіставлення). Київ, 2001.
11. Скорий, С. А., Білосор, В. П., Супруненко, О. Б., Кулатова, І. М. 2019. Селища скіфського часу в системі Великого укріплення Більського городища. Київ: Майдан.
12. Овчинников Е.В. Трипільська культура Канівського Подніпров'я (етапи VII—СІ). Київ: Видавець Олег Філюк. 2014. 406 с.

Додаткові

1. Абашина, Н. С., Магомедов, Б. В., Рейда, Р. М. 2019. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області. Київ: ІА НАН України.
2. Античний світ Північного Причорномор'я. Київ, 1999.
3. Баран В. Д. Давні слов'яни. Київ, 1998.
4. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. Київ, 1991.
5. Братченко С.Н. Донецька культура. Луганськ, 2001.
6. Бунятян К. П. Давнє населення України (Розділ 1. Як вивчають та відтворюють давню історію). Київ, 1999.
7. Генінг В.Ф., Бунятян К.П. (ред.) Теорія та практика археологічних досліджень. К., Наукова думка, 1994. 220 с.
8. Гречко Д.С. Населення скіфського часу на Сіверському Дінці. — К.. 2010. — 286 с.
9. Гершкович Я.П. Суботівське городище. — К., 2016. — 508 с.
- 10.Залізник Л. Л. Передісторія України Х—V тис. до н. є. К., 1998.
- 11.Клочко В.І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000—900 рр. до Р.Х.). К.: АртЕк, 1996. 337 с.
- 12.Менжулін О. Реставрація творів з металу / О. Менжулін. — К., 2000.

13. Ольговський С.Я. Литі монети та ливарництво у Нижньому Побужжі // Археологія. – 1999. – № 1. – С. 142-148.
14. Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. – Шлях, Київ. – 2005. 412 с.
15. Скорий С.А. Курган Переп'ятиха. – К., 1990. – 124 с.
16. Шелехань О.В. Клинка зброя скіфського типу на теренах східноєвропейського Лісостепу // Археологія і давня історія України. – 2016. - № 2. – С. 179-188.

9. Інформаційні ресурси

1. <http://www.mon.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України
2. <http://www.portal.rada.gov.ua> – Офіційний сайт Верховної Ради України
3. [http:// www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua) – Офіційний сайт Центральної наукової бібліотеки України імені В. Вернадського
4. <http://www.litmir.net> – Сайт електронної бібліотеки
5. <http://vgosau.kiev.ua/> - Сайт Співки археологів України